

“BASARABIA” - PRIMA PUBLICAȚIE ÎN LIMBA ROMÂNĂ LA EST DE PRUT

Silvia GROSSU,
doctor în istorie, conferențiar,
Catedra Comunicare, USM

Evenimentele revoluționare din Rusia, provocate de înfrângerea acesteia în războiul cu Japonia, criza economică, situația critică a popoarelor incorporate Imperiului țarist, nivelul de trai scăzut al populației etc. au marcat o nouă etapă și în dezvoltarea vieții sociale și naționale din Basarabia. Greva generală ce cuprinsese centrele administrative din partea europeană a Rusiei pe o perioadă de mai bine de jumătate de an (din iarnă, mai exact, din 9 ianuarie (*Duminică sîngeroasă*) și pînă în toamna anului 1905), s-a repercutat cu efecte benefice și asupra Basarabiei. Așadar, premisele apariției presei de expresie românească în Basarabia la începutul secolului al XX-lea au fost determinate de: 1) situația social-politică instabilă a Rusiei la 1905; 2) condițiile insuportabile ale națiunilor subjugate de țarism; 3) prevederile democratice ale Manifestului din 17 octombrie 1905; 4) obiectivele grupărilor democratice din Basarabia.

Libertățile cucerite de la regimul autocratic – libertatea conștiinței, a cuvîntului, a întrunirilor, dreptul la votul universal, direct și secret al tuturor cetățenilor, elaborarea legilor de către aleșii poporului ș.a.m.d. – au condiționat revigorarea spiritului național în Basarabia. Astfel **în toamna anului 1905 ia naștere la Chișinău, din inițiativa nobilimii locale, „Societatea moldovenească pentru răspîndirea culturii naționale,” în frunte cu Paul Gore și Pavel Dicescu.** E prima organizație care a

lansat un demers oficial autorităților locale și Ministerului Instrucțiunii Publice pentru trecerea la instruirea în limba maternă în învățămîntul primar din Basarabia. Era o încercare timidă de promovare a idealului național, care prevedea doar facilitarea accesului băștinașilor spre știința de carte. „Societatea...” a fost considerată grupare democratică din Basarabia de la 1905, promovînd acest modest program cu tentă națională.

O altă grupare, mult mai viguroasă și cu un program mai consecvent sub aspectul revendicărilor naționale, a fost cea organizată de cunoscutul militant pentru emanciparea națională a basarabenilor – Ion Pelivan, care la 1899 înființase „**Pămîntenia basarabească,**” prima asociație cu caracter național a tinerilor basarabeni, pe atunci studenți la Universitatea din Iuriev-Dorpat (astăzi Tartu, Estonia). Membrii acestei societăți erau: Ștefan Usinevici, Nicolae Mahu, Gheorghe Chicu, Nicolae Florov, frații Oatu ș. a., avînd la activ 14 studenți. Preocupat de promovarea valorilor naționale, Ion Pelivan, împreună cu colegii săi, a inițiat un șir de manifestări culturale: serate de cîntece românești, lecturi ale operelor scriitorilor români, studiarea în comun a istoriei neamului românesc, șezători culturale etc. Deconspirată de autoritățile țariste la 1902, cînd izbucnise greva generală a studenților din Rusia, „Pămînteniei...” i s-au confiscat cărțile și ziarele românești,

trimise cu multe dificultăți și cheltuieli de către basarabienii refugiați în România (Gavriliu Musicescu, Gheorghe V. Madan ș.a.), iar cei mai mulți dintre membrii asociației au fost judecați și trimiși în surghiun în regiunile nordice ale Rusiei. Ion Pelivan și-a ispășit pedeapsa *de a fi român* într-o localitate de pe litoralul Mării Albe. Revenit din exil în iulie 1905, el își reia activitatea de încadrare a intelectualității locale în mișcarea națională, iar gruparea nou-creată întrunea avocați, judecători, funcționari publici, printre care Emanuil Gavrilă, Nicolae Popovschi, Nicolae Florov, Vasile Harea, frații Oatu ș. a. Programul acestei grupări prevedea îmbinarea demersului social cu cel național.

Cea de-a treia grupare, radicală sub aspect social, era gruparea studenților basarabeni de la diferite instituții de învățământ din Rusia, sub conducerea lui Pantelimon Halippa. În acest grup intrau studenții basarabeni de la Universitatea din Iuriev-Dorpat, care, asemeni colegilor lui Ion Pelivan, s-au încadrat cu mult curaj și fermitate în promovarea idealurilor democratice. Reveniți la baștină, contaminați de spiritul revoluționar din centrele Rusiei, ei reprezentau grupul de avangardă al democraților basarabeni. Cel mai cunoscut exponent al acestei grupări era Pan Halippa, organizatorul celei de-a doua „Pămîntenii basarabene” a studenților din Dorpat, organizație care preluase experiența activității naționale de la predecesorul sa.

Obiectivul inițial, comun pentru toate grupările democratice din Basarabia, era declanșarea unei propagande naționale consistente prin intermediul unei publicații periodice în limba română. Date fiind disensiunile dintre liderii și membrii acestora (mai ales între prima grupare, a marilor proprietari, și celelalte două), nu se ajunge la un numitor comun în realizarea acestui obiectiv. Se simțea tot mai acut necesitatea unei tribune comune de propagare a revendicărilor național-democratice. O ofer-

tă generoasă li se face tinerilor democrați de către redactorul-editor al ziarului particular *Bessarabskaia jizni*, Teodor Zaharov – pentru expunerea ideilor naționale li se acordă o pagină (a patra parte din ziar), dar această posibilitate n-a fost utilizată eficient. Oricum, editarea unei publicații periodice în limba română devine iminentă.

Necesitatea editării unei publicații periodice în limba maternă a băștinașilor se conștientizase în Basarabia cu mult înainte de declanșarea grevei generale din 1905. În acest context, remarcăm încercările lui Gheorghe Gore de a edita în anii '80 ai secolului al XIX-lea ziarul *Românul*, apariția de scurtă durată la 1884 a *Mesagerului Basarabiei* (editor N. Drumașcu, redactor I. Riabcic), consemnată de *Dicționarul presei românești: 1731-1918* de N. și G. Răduică, demersurile pentru editarea publicațiilor periodice în limba română din primii ani ai secolului al XX-lea ale lui Ion Pelivan, Nicolae Bivol, Pavel Grosu. Refuzul repetat al autorităților de a susține demersurile respective și greutatea de ordin material au zădărnicit pentru o vreme realizarea acestor aspirații.

Tot la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea se înregistrează și în România mai multe încercări de editare unor publicații periodice destinate basarabenilor. S-a soldat cu reușită inițiativa lui Zamfir Arbore și Petru Cazacu de a edita o publicație periodică în limba română avînd titlul sugestiv *Basarabia* și subtitlul „Organ al Partidului Național Român din Basarabia”. Apare în luna decembrie 1905. Locul editării era indicat orașul Chișinău, dar, de fapt, ziarul se tipărea la București, fiind considerat o publicație clandestină editată la Geneva. Au apărut doar șase numere în format mic (A3), tipărite pe hîrtie de țigară pentru a înlesni transportarea clandestină în Basarabia.

Dar libertatea întrunirilor și libertatea cuvîntului, oferite de Manifest, au modificat și optica autorităților asupra ideii de

editare a unei publicații periodice în limba română în Basarabia. În acest context, suportul moral, dar și cel material al lui Constantin Stere (1866-1936), cunoscut om politic, pe atunci profesor la Universitatea din Iași, a fost oportun și a condus la realizarea proiectului unei publicații naționale, care devenise în toamna lui 1905 obsesie comună pentru toate grupările democratice din provincie. După mai multe convorbiri și discuții, purtate în particular cu liderii acestor grupări, Stere reușește să creeze un comitet de redacție din membrii grupării lui Ion Pelivan și din cea a lui Pantelimon Halippa, care a pregătit editarea primei gazete românești din provincie – *Basarabia*. Așadar, marele merit în apariția ziarului îi aparține lui C. Stere

Prima publicație periodică în limba română din Basarabia a apărut la 24 mai 1906. Titlul *Basarabia* era ortografiat cu caractere latine, textele însă erau scrise cu caractere rusești. Subtitlul publicației în limba română – „Gazetă național-democratică” indica orientarea publicației. Director-editor devine Emanuil Gavrilă, avocat de profesie, cunoscut susținător al țăranilor din Basarabia, iar secretar de redacție – Pan. Halippa. Un rol decisiv în stabilirea platformei social-politice a ziarului i-a revenit lui Ion Pelivan, redactorul nedeclarat al *Basarabiei*, care semna (cu pseudonimele Ion Onica, Gonici) cele mai combative articole cu caracter național. Obiectivele majore ale publicației erau axate atât pe promovarea drepturilor sociale cât și a celor naționale ale românilor din Basarabia. Colaboratori de seamă ai *Basarabiei* au fost Alexei Mateevici (pseudonime: A. M., A. Mihăiescu, A. Mateescu), Pan. Halippa (respectiv P. C., P. Cubolteanu), Alexie Nour (As. Nr.; A. N.), Sergiu Cujbă (Sergiu Victor), frații Inculeț, Ion și Tudor (semnau cu pseudonime, primul – Ion Gându, al doilea – Rezeneanu), Mihai Vântu (pseudonime: M. Vir-

tej, M. Furtună) și membrii familiei sale (fratele mai mic și tatăl; ultimul scria articole despre gospodărirea eficientă și le semna cu pseudonimul Moș Vasile), Gheorghe Stârcea, Ștefan Usinevici ș. a.

Apariția primului număr al *Basarabiei* a fost consemnată de către presa română de peste Prut, în presa din Bucovina, ba chiar și în cea din America. „Din toate unghiurile locuite de români am primit o mulțime de urări cu prilejul apariției gazetei noastre. Nu vă închipuiți ce sentimente de o bucurie nespusă ne-a produs primirea „Românului” din America cu un articol închinat nouă, „Basarabiei”. O astfel de consimțire frățească, se înțelege, ne-a încurajat (însuflețit) mult,” își amintea, peste ani, colaboratorul *Basarabiei* Teodor Inculeț (pseudonim: Rezeneanu), semnatarul articolelor despre drepturile cetățenești, administrația locală, reforma financiară.

Basarabia abordează variate subiecte dintr-un câmp extins de activități social-politice și național-culturale legate de relativa destindere a vieții interne în Rusia și, implicit, de revigorarea conștiinței naționale a românilor din Basarabia. Astfel, articolele „Folosul gazetei moldovenești” și „Dacă nu eu pentru sine, apoi cine pentru mine,” din primul număr, conturează obiectivele majore și arealul de interese ale publicației de expresie românească: **obținerea drepturilor cetățenești și naționale, autonomia administrativă, soluționarea problemei agrare, organizarea cât mai eficientă a muncii țăranului, autonomia bisericii basarabene, repunerea în drepturi a limbii materne etc.** Consecințele deznaționalizării populației din Basarabia n-au afectat decât superficial țăranimea, așa încât apariția primei publicații în limba română a fost primită radios de plugari – cititorii de bază ai *Basarabiei*: „Noi nu putem avea alt scop decât munca țăranilor în câmp și interesele lor sînt pentru noi înainte de toate interesele adevărate ale neamului întreg” (Nour A. Către cititori // *Basarabia*. – 1906. – Nr. 3. – 1

iunie). „Pămînt și voie” – aceasta era lozinca la zi. Cele mai multe dintre materialele publicației abordau subiecte majore din viața plugarului. Ele erau semnate de Emanuil Gavrilă, Pan Halippa, Vladimir Fialcovschi (pseudonim : Fialcescu), Alexandru și Vasile Oatu ș. a. Ziarul era așteptat, citit și răs-citit pînă nu se mai deslușea nimic în pagină. Această realitate este recunoscută de chiar procurorul tribunalului local, unde se judeca cazul lui Emanuil Gavrilă: „**Basarabia** este un ziar citit foarte mult și prin toate părțile de țărani și poate chiar să-i răscole!” Ideile promovate de gazeta *Basarabia* au pătruns adînc în sufletul cititorului moldovean. Mulți ani mai tîrziu, Ion Pelivan scria: „Marele merit al gazetei *Basarabia* a fost că ea, deși viața ei a fost scurtă, a reușit totuși să pregătească într-o măsură oarecare spiritele intelectualilor moldoveni pentru revoluția din 1917.”

Basarabia a excelat uneori în promovarea idealului social și a celui național, ceea ce i-a adus faima de *separatistă*. Acest calificativ i-a fost atribuit de către exponenții forțelor antidemocratice, care nu priveau cu ochi buni eforturile publicației pentru rededeșteptarea națională a românilor din Basarabia. În articolul-editorial de totalizare a activității de jumătate de an, Sergiu Cujbă afirmă cu certitudine: „*Vrem cu tot dinadinsul pămînt pentru țărani nevoiași prin mijloace potrivite cu firea înțeleaptă și obiceiurile cumpănite ale poporului moldovean. Vrem drepturi cetățenești și un trai înaintat în rînd cu celelalte popoare. Vrem viața noastră nestînjinită, ca popor legat de împărăție, dar avînd trecutul și obiceiurile sale...*” (*Basarabia*. –1906. – Nr. 37. – 1 octombrie). Toate articolele publicate în acest ziar, de la primul și pînă la ultimul, sînt pătrunse de ideea emancipării naționale. Autoritățile au sesizat această activitate a *Basarabiei* și au încercat în repetate rînduri să periclitizeze apariția ei. Astfel, redactorul Emanuil Gavrilă este supus unui proces de judecată pentru publicarea articolului „Liga

țărănilor”, jandarmii din localitățile rurale împiedicau difuzarea ziarului, elementele șovine (bunăoară, ziarul *Drug* al lui Pavel Krușevan) din Chișinău declanșează atacuri în presă asupra Basarabiei etc. La 4 martie 1907, la nici un an de la fondare, ziarul a fost interzis și, ca o sfidare a deciziei autorităților, în ultimul număr, cel din 11 martie, pe lîngă fragmente din operele scriitorilor români, este publicat în întregime imnul „Deșteaptă-te, române!” de A. Mureșanu.

Colaboratorii *Basarabiei*, entuziaști, maximaliști: „*toți intelectuali, toți tineri, afară de Gavrilă, care era mai în vîrstă*” (P. Haneș. *Scriitori basarabeni (1850-1940)*. – București: Editura Casei școlilor. – 1942. – P. 294-295) scriau materiale combative într-un stil drastic, categoric, fiind decizi să obțină *totul sau nimic*. Semnarea materialelor doar cu pseudonime se făcea din două considerente. Primul era cel al securității proprii, impus de către redactor pentru a-și pune la adăpost colaboratorii, al doilea era dictat de asigurarea unui număr mai mare de articole semnate, căci puținii colaboratori ai ziarului scriau în fiecare număr cîte două-trei materiale, semnîndu-le cu nume diferite.

Prima publicație în limba română din *Basarabia* n-a fost doar o tribună politică a grupărilor democratice din provincie, cum se preconiza inițial. Valoarea acestui ziar crește pentru istoria culturală a provinciei prin promovarea în coloanele sale, iar apoi și ale *Vieții Basarabiei* – continuatoarea sa (au apărut doar 6 numere în aprilie-mai 1907, redactor era Alexe Nour), a unei largi și fructuoase activități de culturalizare a maselor de țărani, de educare în spiritul identității naționale.

Ultimul număr al *Basarabiei*, al 56-lea, apare la 11 martie 1907. Perioada de activitate de aproape un an a ziarului (24 mai 1906 – 11 martie 1907) poate fi apreciată, fără exagerare, grație eforturilor temerare ale colaboratorilor, drept o activitate publicistică fără precedent în istoria Basarabiei.